

Коваль Г.В.,

доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри
соціальної роботи, управління і педагогіки,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЖИТТЄВІ НАВИЧКИ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

***Анотація:** У статті розглянуто життєві навички як складову соціальної компетентності випускників інтернатних закладів. Стверджується, що для вирішення соціальної некомпетентності після виходу з інтернату необхідно вчасно взяти ряд заходів, спрямованих на формування життєвих навичок у випускників інтернату. Формування життєвих навичок орієнтовано на навчання людини вмінню будувати гідне життя, керувати ним й нести за це особисту відповідальність. Саме в цьому змісті існує зв'язок життєвих навичок із соціальною компетентністю. У рамках концепції формування життєвих навичок й життєстійкої особистості виховання соціальної компетентності можна розглядати як невід'ємну складову і один з доцільних шляхів їхнього досягнення відносно маргінальних груп населення, до яких іноді відносять випускників шкіл-інтернатів.*

***Ключові слова:** випускники інтернату; життєві навички; соціальна компетентність; соціальна ізоляція; формування.*

Випускники інтернатів за низкою істотних психологічних характеристик, відрізняються від дітей, які виховуються в родині. Діти, що виховуються в закладах інтернатного типу, відірвані від реального життя, об'єднані за принципом соціально-психологічного неблагополуччя, перебувають в певній соціальній ізоляції. Часто ці діти перебувають у стані соціально-педагогічної занедбаності, мають комплекс покинутої, неповноцінної дитини. Умови суспільного виховання, відсутність природних зразків статевої поведінки, слабкість емоційно-особистісних зв'язків породжують соціальний інфантилізм, комунікативні проблеми. Як наслідок, молода людина, якою опікувалися в інтернаті, виявляється соціально некомпетентною. Для того, щоб запобігти труднощів у випускників інтернатів, слід досконало проаналізувати життєві навички як складову соціальної компетентності для вчасного формування цього процесу [2, с. 76].

Науковці та педагоги-практики, такі як Акімова М. К., Артюшкіна Л. М., Борисова Е. М., Василькова Ю. В., Дубровіна І. В., Єрмаков І. Г., Кон І. С. та інші розглядають проблему формування життєвих навичок і вказують на специфічність цього процесу у випускників інтернатних закладів. Водночас недостатньо уваги приділено їх соціальній некомпетентності після виходу з інтернату, що й обумовило вибір теми статті.

Метою статті є дослідити життєві навички як складову соціальної компетентності для вчасного їх формування.

Виклад основного матеріалу. Життєві навички – це здатність до адаптивної та позитивної поведінки, що надає можливість ефективно вирішувати проблеми та долати повсякденні труднощі. Вони включають життєву мужність, наявність сенсу життя, оптимістичне ставлення до реальності, здатність і готовність будувати активну життєву лінію, професійну кар'єру, розуміти й гармонізувати особисті й суспільні інтереси, зберігати традиційні форми свідомості (народні традиції, релігійні догми, сімейні основи) [7, с. 67].

Формування життєвих навичок орієнтовано на навчання людини вмінню будувати гідне життя, керувати ним й нести за це особисту відповідальність. Саме в цьому змісті існує зв'язок життєвих навичок із соціальною компетентністю, вважаючи перше її складовою.

З позиції філософії повсякденності у західноєвропейській літературі нерідко говорять про життєву компетентність, як уміння зберігати життєві уклади, звички, всі атрибути, які сприяють розвитку особистості, її здатності діяти, існувати, сприймати картину світу в рамках властивого співтовариству менталітету.

У формуванні життєвої компетентності значна роль належить компонентам суб'єктивного відчуття благополуччя, до яких психологи А.Фернхем і П.Хейвен відносять: позитивну довіру до себе; довіру до інших і турботу про них; здатність діяти й мислити незалежно; наявність почуття контролю; уміння вибирати ситуації, що відповідають власним потребам і цінностям; наявність мети в житті: віру у свої здатності реалізовувати власний потенціал [8, с. 60].

Соціальна компетентність – здатність розуміти ситуації повсякденності, прогнозувати їхній розвиток, бачити й передбачати варіанти реальної поведінки в них інших людей, здатність і готовність співпрацювати, діяти самостійно й відповідально на основі вміння збирати й обробляти соціальну інформацію.

Соціальна компетентність в даному контексті розглядається як інтегруючий початок життєздатності та життєстійкості.

Таким чином, у рамках концепції формування життєвих навичок й життєстійкої особистості виховання соціальної компетентності можна розглядати як невід'ємну складову і один з доцільних шляхів їхнього досягнення відносно маргінальних груп населення, до яких іноді відносять випускників шкіл-інтернатів.

Діти з сиротинця не мають належного рівня соціальної компетентності, не готові до життя в суспільстві; мають неточні превентивні знання, викривлений особистісний розвиток: агресивні, емоційно нестійкі, імпульсивні, егоцентричні; у них не розвинена звичка до самоаналізу, низький рівень самоповаги; ці діти не вміють приймати рішення, планувати свої дії та нести за них відповідальність. Суворі регламентації режиму виключає можливість формування у цих дітей навичок асертивної поведінки. Саме тому формування життєвих навичок повинно стати метою виховної програми і ядром соціалізації, оскільки випускникові школи-інтернату, щоб потрапити в конкретну форму буття співтовариства, до якого належить людина, безболісно адаптуватися до нього й у ньому, необхідно: мати певний обсяг цілеспрямовано скомп'юнованої інформації, що дозволяє сформуванню свій образ і прообраз об'єктивної реальності; прийняти волю як усвідомлену необхідність, як можливість із опорою на якісну соціальну інформацію здійснювати особистий вибір вчинків; розібратися у розмаїтті сучасного світу, його суперечливості; навчитися приймати потрібні рішення. Усього цього досягти людині дозволяє соціальний інтелект, що є похідним результатом соціальної компетентності.

Наявність життєвих навичок не зводиться до окремих знань і вмінь, до кількості відомостей про соціум, вони є інтегральною особистісною характеристикою, припускають певний рівень володіння соціальною інформацією, досвідом керівництва ними в ситуаціях повсякденності, здатністю до самостійної й відповідальної соціальної дії [1, с. 42].

Життєві навички спираються на сполучення знань, досвіду й готовностей випускника, базуються на мотиваціях і здатностях, знаходять своє виявлення в умінні взаємодіяти й приймати рішення, а процес їх формування припускає динаміку просування від навчання до самозбагачення [6, с. 112].

Оскільки життєві навички особистості базуються на широкому (суспільному) баченні світу, характері відносин у ньому, носять у цьому плані системний характер, то процес їх формування припускає, насамперед, інформування, тобто освоєння учнем певного обсягу соціальної інформації, її своєчасне одержання й достовірний характер.

Завдання вибору є однією з центральних у формуванні життєвих навичок, і, у першу чергу, у випускників інтернатних закладів, які живуть у збідненому соціальними контактами й подіями середовищі, в атмосфері домінування раціональності й корисності, що сприяє формуванню стереотипу вибору більш простих рішень, приводить до відмови від оцінювання ситуації за кількома критеріями. Тому для формування життєвих навичок

випускників шкіл-інтернатів важливим елементом є перехід від однокритеріального до багатокритеріального аналізу, до вибору, в ході якого потрібно чимось пожертвувати, від чогось відмовитися, йти на компроміс. Для цього у вихованні життєвих навичок випускників бажаний дескриптивний шлях, що дозволяє людині визначитися з персональним розумінням того або іншого завдання на основі переробки різноманітної інформації, ініціює вибір стратегії рішення, у процесі якого проявляється індивідуальність особистості [6, с. 128].

Структурними компонентами соціальної компетентності учнів шкіл-інтернатів у цьому випадку будуть:

- когнітивний, який виконує освітні, стримуючі, стимулюючі, інтегруючі функції;
- емоційний, котрий пов'язаний із проживанням і пережитими особистістю подіями, з доцільною насиченістю повсякденного життя дитини зразками-символами, що дозволяє їй в майбутньому, спираючись на раціональні, декларовані знання, успішно здійснювати специфічний, життєво важливий процес прийняття рішень, вибору найкращого варіанта дій;

- дієво-практичний, котрий містить у собі дві складові. Одна пов'язана із соціальними пробами в імітації, у навчальній ситуації, інша – із соціальною практикою, під якою ми розуміємо процес придбання людиною реального досвіду відносин, засвоєння об'єктів соціальної дійсності, об'єктивації знань у ситуаціях свободи вибору дій, моделювання цих результатів і прогнозування власної поведінки, соціальної позиції.

У реальній дійсності людині доводиться мати справи не тільки з обставинами невизначеності, але й із ситуаціями повторюваних рішень.

Висновок. Отже, необхідна цілеспрямована педагогічна діяльність щодо формування й розвитку соціальної компетентності учнів шкіл-інтернатів, у ході якої діти та підлітки, юнаки й дівчата мали б можливість дотику до величезної кількості альтернатив, до широкого вибору кіл і груп спілкування, до насиченого інформаційного поля, були підготовлені до використання нових форм і способів діяльності, до несподіванок у повсякденних контактах. Процес формування життєвих навичок випускників інтернатних закладів буде проходити шлях від знань дилетанта (змішання правдивих і помилкових уявлень зі своїм реальним і віртуальним досвідом), до практичних знань (засвоєних емпіричним шляхом і перевірених у певних життєвих ситуаціях), до виучених (пояснених) знань (засвоєних у ході навчально-виховного процесу, сприйнятих як побажання інших, необхідний атрибут майбутнього) і до інтегрованого сплаву знань, умінь, здатностей, отриманих в навчанні, перевірених у діяльності, реалізованих у соціальній практиці.

Список використаної літератури

1. Артющкіна Л.М. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Л.М.Артющкіна, А.О.Полянничко // Практична психологія та соціальна робота.– 2004.– № 2.– С.42-47
2. Бондаренко Ю. Життєва компетентність вихованців закладів інтернатного типу // Педагогіка і психологія. 2011. - №4. С. 75 -81
3. Дементьева И. Социальная адаптация детей-сирот // Социальный педагог.– 2003.– № 2.– С.64-72.
4. Дубровина И.В. Рабочая книга школьного психолога / И.В.Дубровина, М.К.Акимова, Е.М.Борисова; Под ред. И.В.Дубровиной.– М.: Просвещение, 1991.– 236 с.
5. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / Заред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен.- К.: Богдана, 2003.- 520 с.
6. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.- метод. збірник /Ред кол. В.М.. Доній (голова), І.Г. Єрмаков (керів. автор.кол. і наук. ред.) та ін.- Київ:Контекст, 2000. - 336 с.
7. Степаненко М.Д. Концептуальні засади життєвої компетентності особистості/М.Д. Степаненко // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – Харків: ООО «Апекс+», 2005. – Вип. 2 (23). – 121 с.
8. Шкуркіна В.М. Особливості соціально-педагогічної роботи з дітьми – сиротами в умовах інтернатного закладу // Практична психологія та соціальна робота.– 2004.– № 4.– С. 60-62.

Koval H.V. - Doctor of Public Administration, professor, head of the department of social work, public administration and pedagogics, Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine.
LIFE SKILLS AS A PART OF BOARDING SCHOOL GRADUATES' SOCIAL COMPETENCE

Abstract

The article deals with life skills as part of boarding school graduates' social competence. It is confirmed that to solve the problem of social competence after leaving the orphanage, it is necessary to take a number of measures aimed at the formation of life skills among graduates. Children from the orphanage do not have an adequate level of social competence, they do not ready for life in society; they have inaccurate preventive knowledge, distorted personal development: aggressive, emotionally unstable, impulsive, egocentric; they do not have the habit of self-analysis, they have low level of self-esteem; these children are not able to make decisions, plan their actions and be responsible for them. Strict regulation of regime includes the possibility of formation the affective behavior skills' these children. That is why the formation of life skills should be the goal of educational programs and the core of socialization. As graduates of boarding school to get into a specific form of being community, to which the person belongs, painlessly adapt to it and in it, you must: have a certain amount of purposefully arranged information that allows you to create your image and prototype of objective reality; take freedom as a perceived necessity, as the possibility of relying on high-quality social information, to realize a personal choice of behavior; understand the diversity of the modern world and its contradictions; learn to make the right decision. All this allows people to achieve social intelligence, which is the derived result of social competence.

Life skills formation is aimed at teaching people the ability to build a decent life, manage it and bear personal responsibility for it. Exactly in this sense, there is a life skills link with social competence, considering its first component. The concept of forming life skills and viable individual social competence can be seen as an integral component and as one of the viable ways of their achieving relatively marginalized population groups, which sometimes include graduates of boarding schools.

Since the individual life skills based on a broad (public) vision of the world, the relationship in it, have systemic character, the process of their formation involves first of all information, i.e. the mastering by a student a certain amount of social information, its timely obtaining and credible character.

References

1. Artiushkina, L.M.& Polianychko, A.O. (2004). The specificity of the professional activity of social teacher boarding school for orphans and children deprived of parental care. *Praktichna psihologiya ta sotsialna robota (Practical Psychology and Social Work)*, 2, 42-47 (in Ukr.).
2. Bondarenko, Yu. (2011). Life Competence pupils boarding schools. *Pedahohika i psykholohiia (Pedagogy and Psychology)*, 4, 75-81 (in Ukr.).
3. Dementeva, I. (2003). Social Adaptation children-orphans. *Social teacher*, 2, 64-72 (in Rus.).
4. Dubrovina, I.V., Akimova, M.K., Borisova, E.M. (1991). In I. V. Dubrovina (Ed.). *Workbook school psychologist*. Moskow: Education (in Rus.).
5. Zared, L.V., Sokhan, I.H. ,Yermakova, H.M. Nesen, V.M. (2003). *Life Competence personality*. Kyiv: Bohdana (in Ukr.).
6. Donii, I.H., Yermakov, I.G. et al. (2000). *Steps to competence and integration into society*. Kyiv: Context (in Ukr.).
7. Stepanenko, M.D. (2005). Conceptual bases of vital competence of personality. *Naukovi zapysky Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl. Sotsialna filosofii, psykholohiia (Scientific notes Kharkiv Air Force University. Social Philosophy, Psychology)*, 2 (23) (in Ukr.).
8. Shkurkina, V.M. (2004). Features of social and educational work with children - orphans in boarding school conditions. *Praktichna psihologiya ta sotsialna robota (Practical Psychology and Social Work)*, 4, 60-62 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції 6.02.2016 р.
 Стаття прийнята до публікації 6.04.2016 р.